

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННИХ ДІЙ ЩОДО МАЙНА, НА ЯКЕ НАКЛАДЕНО АРЕШТ, ЗАСТАВЛЕНОГО МАЙНА АБО МАЙНА, ЯКЕ ОПИСАНО ЧИ ПІДЛЯГАЄ КОНФІСКАЦІЇ

ЛАГНЮК Олег Миколайович - аспірант кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
УДК 343.2

Стаття посвячена вопросам определения особенностей квалификации незаконных действий относительно имущества, на которое наложен арест, заставленного имущества или имущества, которое описано или подлежит конфискации. Проводится анализ юридической литературы и позиций ведущих учёных, которые занимались исследованием данной проблемы. Раскрывается понятие и содержание квалификации как в целом, так и в контексте указанного преступления. Устанавливается, что только комплексный подход в изучении и оценке отдельных свойств квалификации преступления поможет правильно определить, какую именно уголовно-правовую норму необходимо выбрать и применить для конкретного социально опасного деяния.

Ключові слова: кваліфікація, незаконні дії, майно, поняття, злочин, норма.

Постановка проблеми

У новітніх економічних умовах постає проблема дієвості способів забезпечення виконання зобов'язань таких як арешт, опис, застава майна, оскільки часто кошти на рахунках на момент розгляду справи в суді, як правило, просто відсутні. Не завжди можна накласти арешт і на майно, тому що особа, котра вчинила злочин, здійснює дії щодо його відчуження (продає, передає іншим особам на зберігання без повідомлення зацікавленим особам, ховає тощо). Поширення випадків невиконання рішень уповноважених державних органів щодо арешту, опису чи конфіскації майна

завдає значної шкоди суспільству, підриває авторитет судової влади взагалі.

Враховуючи ступінь суспільної небезпечності розгляданих злочинів, особливої уваги потребує питання теоретичного розроблення комплексу кримінально-правових заходів протидії незаконним діям із майном, що має особливий статус, особливо через призму правильної та належної кримінально-правової кваліфікації вказаного злочину.

Емпіричною базою та теоретичним підґрунтям дослідження стали роботи відомих вчених в галузі кримінології та кримінального права: М.І. Бажанова, С.Д. Шапченка, О.О. Дудорова, В.Н. Кудрявцева, М.Й. Коржанського, А.А. Герцензона, В.О. Навроцького, В.І. Тютюгіна, Є.В. Фесенка, М.І. Мельника та інших.

Актуальність дослідження зумовлена також останніми змінами, які були внесені до ст. 388 Кримінального кодексу України (КК України) Законом України № 3795-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22 вересня 2011 року [1], якими були криміналізовані незаконні дії із заставленим майном, що призвело до колізійності кримінально-правового та цивільно-правового регулювання в частині відповідальності за порушення договору застави як засобу забезпечення виконання цивільного зобов'язання.

Крім того, практична доцільність дослідження обумовлюється не тільки потребою

вдосконалення кримінального законодавства України, а й кримінологічної науки в цілому.

Метою цієї статті є аналіз особливостей кваліфікації незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації.

Варто зазначити, що загальна чисельність вироків, які набрали законної сили у справах за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації у 2009 році склала 16, 2010 році – 32 [2]. На мою думку, це обумовлено складністю, а інколи неможливістю здійснити кваліфікацію дій суб'єктів з предметами, які перелічені у ст. 388 КК України, а також закріпленням діянь, які становлять об'єктивну сторону складів злочинів, передбачених цією статтею.

Домінуючою у кримінальному праві є позиція про те, що кваліфікацією називається юридична оцінка злочину і встановлення (застосування) тієї кримінально-правової норми, яка найбільш повно описує ознаки цього злочину. Кваліфікувати злочин – означає встановити повну відповідність його ознак ознакам норми, яка передбачає відповідальність за вчинення саме цього злочину.

Цікавим і змістовним, на мою думку, видається і визначення поняття кваліфікації, дане В.О. Навроцьким, а саме: кваліфікація злочинів – це результат кримінально-правової оцінки діяння органами дізнання, попереднього розслідування (досудового слідства), прокуратури й суду, внаслідок чого констатовано, що скоєне є злочином, визначено норму(и) кримінального закону, яка(і) передбачає(ють) відповідальність за скоєне, і встановлено відповідність між юридично значущими ознаками посягання й ознаками злочину, передбаченими законом, та процесуально закріплено висновок про наявність такої відповідності [3, с. 9].

Але найбільш повним та аргументованим, на наше переконання, є підхід до розуміння поняття кваліфікації, запропонований С.Д. Шапченком, де він, зокрема, дає визначення окремих понять, що розкривають, на його думку, правовий зміст кваліфікації злочинів.

Так, зокрема, він зазначає, що першим з таких понять є те, що фіксує конкретний правовий зміст кваліфікації злочинів як специфічної оціночно-пізнавальної діяльності людини.

Кваліфікація злочинів як специфічна оціночно-пізнавальна діяльність людини – це різновид розумової діяльності, в процесі якої на підставі зіставлення конкретної моделі фактичних обставин з юридичними складами злочинів (злочину) робиться висновок про відповідність даної моделі одному чи кільком з цих юридичних складів і здійснюється фіксація такого висновку у особливих формах, які виступають кінцевим результатом даної діяльності [4, с. 416].

У подальшому найбільший внесок у розвиток теорії кваліфікації злочинів зробив академік В.М. Кудрявцев. Кваліфікація злочинів, на думку В.М. Кудрявцева, є встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом. На відміну від професора А.А. Герцензона, академік В.М. Кудрявцев точніше визначає ту норму, яку необхідно застосувати при кваліфікації злочину [5, с. 15].

Отже, для правильної кваліфікації злочину, я переконаний, необхідно вибрати і застосувати ту норму, яка найповніше описує ознаки вчиненого діяння. У цьому і полягає юридична сутність кваліфікації злочинів.

Також, необхідно сказати про те, що у літературі визнається, що основою кваліфікації є склад злочину (хоча це є, на мою думку, спірним питанням), тобто сутність встановлених кримінальним законом ознак окремого, певного виду діяння (вбивства, грабежу, зґвалтування, хуліганства тощо). Вчинене певною особою конкретне діяння теж має сукупність певних ознак. Органи, що застосовують кримінальний закон, аналізують, порівнюють ознаки вчиненого діяння з ознаками певного складу злочину. Якщо вони збігаються, робиться висновок про інкримінування певного складу (або складів) злочину за вину особі [6, с. 17].

Таким чином, якщо враховувати те, що головним у кваліфікації злочину є завдання

і результат – встановити наявність складу злочину у вчиненому діянні, то вважаю за доцільне зробити це через призму ст. 388 КК України.

На мою думку, щоб кваліфікувати злочин за ст. 388 КК України, необхідно дослідити і визначити сукупність ознак, які сприятимуть цьому процесу. А ці ознаки, відповідно, можна виділити за допомогою елементів складу даного злочину, тобто об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін.

Але визначальним елементом в даному випадку, на наше переконання, є об'єкт, бо саме без його встановлення, головним чином, неможливо правильно кваліфікувати відповідний злочин.

А оскільки об'єктом даного злочину є встановлений порядок виконання вироків у частині конфіскації майна або інших правових рішень щодо забезпечення відповідного правового режиму майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації, то, можна сказати, що саме ця нормальна діяльність органів, що забезпечують виконання вироків та інших рішень суду в частині конфіскації майна і задоволення цивільного позову, або щодо забезпечення відповідного правового режиму майна, переконані, і є тією головною, домінуючою і визначальною ознакою та характеристикою, яка сприяє правильній, змістовній і повній кваліфікації злочину за ст. 388 КК України.

Особливу увагу слід звернути на проблему кваліфікації діянь особи за ст. 388 КК України, у випадку, якщо така особа здійснює будь-які дії, які передбачені у диспозиції статті із заставленим майном. В даному випадку наявна колізія у правовому регулюванні цих відносин за допомогою засобів кримінально-правового та цивільно-правового регулювання.

Як було обумовлено в попередніх розділах, одним із предметів злочину, що передбачений ч.1 ст. 388 КК України, може бути лише те майно, яке було передано у заставу як засіб забезпечення виконання цивільно-правового зобов'язання. В даному випадку, відповідальність особи, яка

втратила, пошкодила або зіпсувала предмет застави має вирішуватися на користь цивільно-правового, а не кримінально-правового регулювання, адже такі дії не мають такого ж ступеня суспільної небезпечності, як, скажімо, злочини проти власності, коли має місце посягання на чуже майно. Згідно норм цивільного законодавства, заставлене майно залишається у володінні його власника, якщо інше не буде обумовлено договором. Неадекватною криміналізація таких діянь має бути визнана ще й тому, що дії із заставленим майном, навіть якщо вони є такими, які ставлять під сумнів можливість в подальшому стягнути предмет застави на користь заставодержателя, не шкодять і не можуть зашкодити тим об'єктам кримінально-правової охорони, які охороняються Кримінальним кодексом.

Крім того, у багатьох випадках, заставлене майно підлягає обов'язковому страхуванню в силу закону або може бути застраховане відповідно до договору (ст. 581 Цивільного кодексу України), і в разі настання страхового випадку (втрати, псування чи інших дій із заставленим майном), заставодержатель отримує право вимоги до страховика. І нарешті, держава має однаковою мірою захищати всі види відносин, які існують у державі, тому є нелогічно надавати кримінально-правову охорону, зобов'язанням, які забезпечені заставою і не надавати її зобов'язанням, які забезпечені іншими видами забезпечення виконання зобов'язань (наприклад, неустойкою). В даному разі держава здійснює неправомірний вплив у приватно-правові відносини, що є по суті неприпустимим.

З цього приводу О.О. Дудоров зауважував, що визнання заставленого майна предметом злочину призведе до того, що кожна фізична особа, яка, наприклад, отримала у банку кредит під заставу своєї ж квартири і зробила в ній ремонт (реконструкцію), є злочинцем. Злочинцем є і той, хто вчинив будь-які інші незаконні дії з предметом застави, наприклад, збільшив віконний отвір у власному будинку (задля покращення освітленості приміщення), переданому в іпотеку за договором кредиту. При цьому не має жодного значення, чи виконує

така особа свої зобов'язання за договором, який забезпечується заставою. Тобто на практиці не виключаються ситуації, коли особа в повному обсязі виконуватиме свої зобов'язання за основним договором (наприклад, за договором кредиту позичальник вчасно повертатиме суму кредиту і відсотки за ним), однак буде притягнута до кримінальної відповідальності на підставі ст. 388 КК України лише за те, що порушила умови правочину застави, який, як вже зазначалось, покликаний забезпечити виконання зобов'язання за основним договором. Очевидно, що розглядуваним незаконним діям із заставленим майном не притаманна суспільна небезпека як визначальна характеристика будь-якого злочину [7, с. 5].

Як зазначав І.І. Карпец, кримінальне законодавство повинне характеризуватись такими рисами як: сучасність, тобто відображення динаміки розвитку суспільства; стабільність, яка заснована на соціальній обумовленості закону і передбаченні тенденцій майбутнього розвитку; гуманізм; опора на наукове розуміння злочинності, її місця як негативного явища в житті суспільства, форм і методів боротьби з нею. Кримінальне законодавство повинно врахувати новітні досягнення не тільки правових, але й суміжних наук; воно має бути економним, вільним від норм інших галузей права, враховувати потреби правозастосовчої практики, увібрати в себе різноманітний позитивний досвід, з тим щоб забезпечити надійну охорону суспільних відносин і захист прав і свобод особистості [8, с. 246].

Також слід погодитись із М.І. Омелянко, яка зазначає, що невиконання володільцем предмета застави своїх обов'язків за своєю юридичною природою є цивільним деліктом і не становить суспільної небезпеки, притаманної злочину, і пропонує виключити з назви і диспозиції ч.1 ст. 388 КК України слова «заставленого майна» та «із заставленим майном» відповідно [9, с. 10-11].

На мою думку, якщо вже законодавець вирішив криміналізувати відповідні незаконні діяння із заставленим майном, то необхідно уточнити, що предметом даного

злочину є майно, яке було предметом застави і на яке, згідно рішення суду було отримано право звернення стягнення.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене і розділяючи думки науковців з цього приводу, варто зазначити наступне. Для того, щоб кваліфікувати злочин за ст. 388 КК України, необхідно дослідити і визначити сукупність ознак, які сприятимуть цьому процесу. А ці ознаки, відповідно, можна виділити за допомогою елементів складу даного злочину, тобто об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін. Визначальним елементом в даному випадку, на моє переконання, є об'єкт, бо саме без його встановлення, головним чином, неможливо правильно кваліфікувати відповідний злочин.

У свою чергу, заставлене майно не може визнаватися предметом злочину, що передбачений ч.1 ст. 388 КК України, оскільки за своєю суттю порушення зобов'язальних відносин має вирішуватися на користь цивільно-правового, а не кримінально-правового регулювання, адже такі дії не мають такого ж ступеня суспільної небезпечності, як, скажімо, злочини проти власності, коли має місце посягання на чуже майно. Незаконні дії із заставленим майном не посягають на порядок здійснення правосуддя у переважній більшості випадків, і лише у випадку, коли заставодержатель, отримавши право звернути стягнення на предмет застави за рішенням суду, не зможе цього зробити, лише тоді можна говорити, що буде порушено нормальне функціонування судової влади по здійсненню правосуддя. Проте, у всіх інших випадках, ми можемо говорити, що дії із заставленим майном посягають лише на порядок виконання зобов'язань, а це не є, на сьогоднішній день, об'єктом кримінально-правової охорони і не має того рівня суспільної небезпеки, який необхідний для криміналізації діянь.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням визначення особливостей кваліфікації незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації. Проводиться аналіз юридичної літератури та позицій провідних вчених, які займалися дослідженням даної проблематики. Розкривається поняття і зміст кваліфікації як в цілому, так і в контексті вказаного злочину. Встановлюється, що тільки комплексний підхід у вивченні та оцінці окремих властивостей кваліфікації злочину допоможе правильно визначити, яку саме кримінально-правову норму необхідно обрати і застосувати для конкретного суспільно-небезпечного діяння.

SUMMARY

The article is devoted to the questions of the definition of the features of qualification of illegal actions are in relation to property on that an arrest is imposed, compelled property or property that is described or subject to confiscation. The analysis of legal literature and the positions of the leading scientists who were engaged in researching the problem are conducted. A concept and maintenance of qualification open up as a whole and in the context of the indicated crime. It is established that only a comprehensive approach in examining and evaluating the individual properties of the qualification of the crime will correctly identify the criminal legal norm necessary to choose and apply for specific social and dangerous act.

22.09.2011 № 3795-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 21. – Ст. 197.

2. Збірник даних судової статистики щодо розгляду судами України кримінальних справ, кількості та структури засуджених осіб у 2001-2010 роках. / Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

3. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

4. Шапченко С.Д. Кваліфікація злочинів як соціально-правове явище: основні юридичні аспекти // Альманах кримінального права: збірник статей. – К.: Правова єдність. – 2009. – Вип. 1. – С. 415-423.

5. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений (2-е изд., перераб. и дополн.). – М.: «Юристъ», 1999. – 352 с.

6. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: Науково-популярне видання. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 427 с.

7. Дудоров О., Калмиков Д. Криміналізація незаконних дій із заставленим майном: що мав на увазі законодавець? // Юридичний вісник України. – 2012. – № 12 – 24-30 березня – С. 5.

8. Цит. по: Дуюнов В.К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике. – Курск, 2000. – 277 с.

9. Омеляненко М.І. Кримінально-правова охорона порядку поведінки з майном, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації: Дис. ... канд. юрид. наук. – Запоріжжя, 2011. – С. 10-11.